PAPER DETAILS

TITLE: Almanya`da Yasayan Türk Üniversite Ögrencilerinin Sosyo-Kültürel Yetilerinin Bazi Degiskenler Açisindan Incelenmesi

AUTHORS: M CANBULAT,E ÜLTANIR,G ÜLTANIR,H Griese,R Schulte,I Sievers

PAGES: 19-35

ORIGINAL PDF URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100881

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRK ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL YETİLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Canbulat, M.*
Ültanır, E.**
Ültanır, G.**
Griese, H.***
Schulte, R.***
Sievers, I.***

ABSTRACT

In this article, findings of the research called "Socio-Cultural abilities of Turkish University students living in Germany", which is being carried out jointly by Turkish and German scientists, are examined. When one study the extant literature on the effects of migration phenomenon heading towards Germany, the perception that "migration group" is generally problematic, incapable and in need of pedagogical help is dominant. A "negative foreigner picture" is conveyed and widespread to German public opinion, media and academic literature. It is necessary to publicise the successful groups, such as University students, to fight against this perception. The group being studied consists of individuals that have succeeded in education system and having a multicultural and bilingual identity accepted and respected by both German and Turkish societies. The research group having members from two different nations has tried to explain the phenomenon and particular cases with a holistic view by examining the issue from different perspectives. After outlining a research model that aims "to solve the problem" rather than "to investigate the problem" by adopting this approach, it has looked for answers for the following questions: How the integration that is being defined as "being able to attend to a University" and "being its member (belonging to it)" is accomplished? Which special (socio-cultural) abilities do Turkish University students have? How different are these University students having a migration past than other local University students and where do these differences stem from? After the study, it has been observed that being fluent in both languages and being multicultural made these University students privileged

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi
** Mersin Üniversitesi
*** Hannover Üniversitesi

individuals that could adapt to the changing world more easily. It has been found that Turkish children who had the necessary support from their families and teachers are more likely to attend to a University and to be successful. It has been documented that supporting both languages affect the school achievement positively but not supporting the mother tongue caused German to become paramount to a degree both to affect children's thinking and speaking.

Keywords: *socio-cultural abilities, integration, exclusion, migration, bilingualism*

ÖZET

Bu makalede Türk ve Alman bilim adamlarının ortaklığı ile yürütülen "Almanya'da Yaşayan Türk Üniversitelilerin Sosyo-Kültürel Yetileri" konulu araştırmanın sonuçları ele alınmıştır. Almanya'da yaşayan göçmenlerin sorunlarına dönük yapılan çalışmalara bakıldığında göçmenlerin genel olarak problemli, uyumsuz, yardıma muhtaç insanlar olarak görüldüğü izlenmektedir. Alman kamuoyuna, medyaya ve bilimsel yazının büyük bir kısmına "olumsuz yabancı resmi" aktarılmaktadır. Bu anlayışa karşı koymak için başarılı grupların, üniversiteliler gibi, ön plana çıkartılması gerekmektedir. Araştırılan grup eğitim sisteminde başarılı olmuş, Alman ve Türk toplumunda kabul gören, iki dilli ve çok kültürlü bir kimliğe sahiptir. İki farklı ulustan oluşan araştırma grubunun konuya farklı perspektiflerden yaklaşımı ile olgu ve durumların bütüncül bir anlayışla ortaya konmasına çalışılmıştır. Bu anlayışla "sorunu araştırmaya" değil, "sorunu çözmeye yönelik" bir araştırma deseni oluşturarak, şu sorulara cevap aranmıştır: "Üniversitede okuyabilme" ve "aitt olma" olarak tanımlanan "entegrasyon" nasıl gerçekleşmektedir? Türk üniversiteliler hangi spesifik (sosyo-kültürel) yetilere sahiptirler? Göç geçmişi bulunan bu üniversiteliler, yerli üniversitelilerden ne kadar farklıdır ve bu farklılıklar nelerden kaynaklanmaktadır? Çalışma sonunda, üniversitelilerin her iki dili de çok iyi bilmeleri ve çok kültürlü olmaları onları değişen dünyaya daha kolay uyum sağlayabilecek nitelikte insanlar olmalarını sağladığı gözlenmiştir. Ailesinden ve öğretmenlerinden gerekli desteği gören Türk çocuklarının üniversite eğitimi alma ve başarılı olma şanslarının yükseldiği saptanmıştır. Her iki dilin desteklenmesi okul başarısına etki ettiği, ancak anadilin desteklenmemesi durumunda Almanca'nın düşünmeye ve konuşmaya etki edecek kadar ön plana çıktığı bulgulanmıştır.

Anahtar sözcükler: *Sosyokültürel Yeti, Entegrasyon, Dışlanma, Göç, İki dillilik*

GİRİŞ

Almanya'da yaşayan göçmen nüfusun büyük bir kısmını Türkler oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen batılı ekonomiler işgücü ihtiyaçlarını Yunanistan, İspanya, İtalya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerden karşılamaya başlamışlardır. Bu bağlamda Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında imzalanan anlaşma ile Tük işçiler sözleşmeli olarak bu ülkeye gitmeye başlamışlardır. Başlangıç aşamasında sınırlı bir süre için yapılan bu sözleşmeler, Alman ekonomisinin ihtiyacı doğrultusunda süresiz iş akitlerine dönüştürülmüştür. Bu gelişmeye paralel olarak Türk işçiler eşlerini ve çocuklarını da Almanya'ya getirmeye başlamışlardır. *Gastarbeiter* (misafir işci) diye nitelenen yurt dışından gelen işçilerin, zamanla ülkelerine geri dönecekleri düşüncesinde olan Alman makamları gelen işçilerin çocuklarının okula ihtiyaç duyacaklarını dahi düşünmemişlerdir. Okullara başlayan yabancı çocukların belirli bir süre sonra aileleriyle birlikte ülkelerine dönecekleri varsayımından hareket eden Alman Okul Sistemi, bu çocuklara yönelik bir açılım gereksinimi duymamıştır. Çocuklar *misafir öğrenci* kabul edilmiş, Bavyera gibi bazı eyaletlerde ayrı sınıflarda tutulmuş, ülkelerine döndüklerinde kendi ülkelerinin okullarının derslerini takip edebilmeleri için anadil dersleri verilmeye başlanmıştır. İşçi ve ailelerinin geri dönmeyecekleri ve kalıcı oldukları anlaşılınca, okul sistemi de hazır olmadığı bir yükle karşı karşıya kalmıştır. İkinci nesilin yerine üçüncü nesil okula gitmeye başlamış ve bu öğrenciler Alman ve yabancı öğrenciler arasında en başarısız grubu oluşturmuşlardır. En son yapılan PİSA araştırmaları, Türk çocuklarının Alman Eğitim Sisteminde en başarısız kitleyi oluşturduklarını ortaya koymaktadır (2003).

1950'li yılların sonunda Almanya'ya yönelen göç ile ilgili çok sayıda bilimsel çalışma yürütülmüştür ve bugünde çalışmalar artarak devam etmektedir. Meier-Braun (2002) "Deutschland, Einwanderungsland" adlı çalışmasında, göç olgusunu tarihsel süreçte ele almakta ve Almanya'nın hukuken olmasa bile fiilen bir göç ülkesi olduğu sonucuna varmaktadırlar. Göçün sonuçlarıyla ilgili olarak yürütülen tartışmalara ve bilimsel çalışmalara bakıldığında (Auernheimer, 1988; Beck-Gernsheim, 2004; Keim, 2003), yabancıların uyumunun, kimlik sorunlarının, okul başarısızlıklarının ön planda tutulduğu ve bu kitleye yardım etmeyi amaçlayan bir anlayışın hâkim olduğu sonucuna varılmaktadır. Alışılagelmiş dil kullanımında yabancıların "entegrasyonundan" söz edildiğinde bunun asimilasyonla eşanlamlı kullanıldığı görülmektedir (Asimilasyon erimek demektedir. Tuzun su içinde erimesi gibi).

Entegre olmuş Türk; iyi Almanca konuşan, Alman komşularıyla iyi ilişkiler içerisinde olan, Avrupai giyinen ve İslam inancını açıkça ortaya koymayan, kısaca; Alman'lardan nerdeyse fark edilmeyen anlamında kullanılmaktadır.

Bu görüşe bilimsel açılardan şu şekilde karşı çıkmak mümkündür: Etnik azınlıkların çoğunlukla bütünleşmeleri kuşakları da aşan süreçte gerçekleşmektedir (Bkz. Griese 2002, s.187). Entegrasyonu (uyumu) değişik alanlara göre ayırmak gerekmektedir ve her alanın kendine göre "farklı bir gelişimi" bulunmaktadır; politik, toplumsal, kültürel, dinsel, vs. gibi.

Entegrasyon "somut ve nesnel" (pasaport, giyim, dine aidiyet, tanıdıklar, dil becerisi, vs.), daha "yumuşak" (tutumlar, uyum isteme düzeyi) ya da duygusal (öznel olarak ait olma hissi) gibi değişik faktörlere göre belirlenebilmektedir. Ama Keim'e (2003) göre bilhassa duygusal olarak "gerçek Alman olunmuyor". Keim'in yaptığı mülakatlardan da anlaşıldığı gibi gençlerin sadece "iyi" değil "yararlı" Türk olmaları gerekmektedir (s. 107).

Bu çalışmada alışıla geldiği gibi "sorunu ve çatışmayı araştırmak" değil, "sorunu çözmeye yönelik" bir araştırma deseni oluşturmak ve yetersizliklere değil de sosyo-kültürel becerilere yönelmek önem taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın hareket noktasını oluşturan aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

- Katılımcıların Almanca ve Türkçe Bilgileri ne düzeydedir?
- Katılımcıların uyumu (entegrasyon) nasıl gerçekleşmektedir?
- Katılımcılar dışlanma, yabancı olarak algılanma konusunda ne düşünmektedirler, ne tür tepkiler vermektedirler?
- Göç olgusu yaşayan üniversitelilerin sosyo-kültürel yetileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni:

Göç olgusuyla karşı karşıya kalan önemli bir kitlenin yaşamakta olduğu sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmek amacıyla yapılan bu çalışma doğası gereği nitel veri toplama süreçlerini gerekli kılmıştır. Çalışmanın daha güvenilir ve geçerli sonuçlar vermesi amacıyla üç farklı veri toplama aracı kullanılmıştır (Triangulation).

Katılımcılar

Çalışmanın katılımcılarını; Hannover Üniversitesi'nde okuyan Türk öğrencilerden gönüllü olan 56 kişi oluşturmaktadırç Çalışmaya katılanların demografik özellikleri aşağıdaki şekildedir:

Ebeveynlerin Eğitim Durumu: Katılımcı ebeveynlerinin sadece %18'i (babalar) ve %10'u (anneler) lise ya da yüksek okul mezunudur. Ebeveynlerin üçte ikisinin en fazla Hauptschule ya da orta okul mezunu oldukları görülmektedir.

Katılımcıların Dil Seviyeleri: Katılımcıların dil düzeyleri ile ilgili demografik yapılarına bakıldığında, ankete katılanların Almanca'yı "çok iyi" derecede (%77) bildikleri görülmüştür. Ankete katılanlar arasında Türkçe'yi iyi derecede bildiklerini ifade edenlerin oranı ise %48'dir. Türkçe'yi yeterince bilmediklerini ifade edenlerin oranı katılımcıların %16'lık kısmını oluştururken, bu oran Almanca bilgisi için ise sadece %3 oranındadır. Ankete cevap verenlerin % 40'ı İngilizce'yi iyi veya çok iyi derecede bildiklerini ifade etmektedirler.

Anne, baba ile konuşulan dil genelde Türkçe'dir. Kardeşler arasında yapılan konuşmalarda sadece Almanca (%31) konuşulduğu gibi, hem Almanca hem Türkçe (%44) konuşulmaktadır. Katılımcıların sadece %13'ü arkadaşlarıyla yalnızca Türkçe konuştuklarını ifade etmektedirler.

Katılımcıların Okudukları Bölümler: Katılımcıların üniversite eğitimi aldıkları alanlara bakıldığında, Türk üniversitelilerin % 10,7'si Makine ve Elektro Teknik Mühendisliği; % 32,1 Sosyal Bilimler; % 42,9'u ise Hukuk ve İktisat alanlarında eğitim görmektedirler

Katılımcıların Barınma Biçimleri: Türk katılımcıların % 48'i ebeveynleriyle birlikte yaşarken geriye kalanlar yurtlarda ve öğrenci evlerinde yaşamaktadırlar.

Veri Toplam Araçları ve Veri Toplama Süreci

Yapılan çalışmanın doğasına uygun olarak, araştırma verileri farklı ölçme araçları kullanılarak (grup tartışmaları, kompozisyon ve anket formatları) toplanmıştır.

Grup tartışması yönteminde denekler yaşamları ile ilgili konularda kendilerini daha açık olarak ifade etme olanağı bulmaktadırlar. 1940'lı yılların sonundan itibaren ampirik sosyal araştırmalarda grup tartışmaları kullanılmaktadır (Metron ve Kental, 1946). Bu yöntem nitel araştırmalarda, zaman ve araştırma ekonomisi açısından getirdiği avantajlarından dolayı nitel araştırmada yaygınlık kazanmaktadır (Loos ve Schäfer 2001, s. 59 -73). Grup tartışmalarında çevreye, cinsiyete ve nesillere özgü ortak özellikleri belgeleyen örneklemeler ortaya çıkmaktadır (Bohnsack, 1999). Özellikle bu boyut proje için araştırma deseni oluşturulmasında belirleyici olmuştur.

Grup tartışmaları üç farklı günde gerçekleştirilmiştir. Her oturum 90 dakika sürmüştür. Oturumlar iki kültürlü – iki uluslu, iki yönetici eşliğinde, Türkçe ve Almanca olarak ve video kayıtları alınarak yapılmıştır. Türk öğrencilerin tartışma konularına yönelik duygu ve düşüncelerini etki altında kalmadan rahatlıkla ifade etmeleri için, yöneticilerden biri Türk araştırmacılar arasından seçilmiştir. İkinci yönetici ise Alman araştırmacılar arasından Fransız ve Alman göç geçmişine sahip olduğu için seçilmiştir. Grup tartışmalarında katılımcıların kültürler arası evlilik, göç olgusu, gelecek kaygısı, dışlanma, uyum ve eğitim konularında serbestçe tartışmaları sağlanmıştır. Almanca yürütülen tartışmaların sonunda 30 dakika süreyle sadece Türk yöneticinin katıldığı Türkçe konuşulan tartışmalar yürütülmüştür.

Alman Gençlik Araştırmalarında kompozisyon yöntemi 1920'li yıllarda ilk kez uygulamaya konulmuş ve bazı araştırmalarda yöntem olarak kullanılmıştır. 1927 yılında yapılan "Die jugendliche Arbeiterschaft und die Arbeitslosigkeit" konulu bir araştırmada 14–18 yaşlarındaki Berlin'li meslek okulu öğrencilerinin hazırlamış oldukları kompozisyonların değerlendirilmesi için bu yöntem kullanılmıştır. Metodik olarak gençlere araştırmanın problem cümlesi ile yakın ilişkide bulunan üç kavram (o zamanlar verilen kavramlar "İş, Mutluluk, İşsizlik") verilmiş ve bu üç kavramla ilgili sözcüklerin kendi aralarındaki ilişkisine dönük duygu ve düşüncelerini özgürce dile getirmeleri istenmiştir. Bu çalışmada da bu araştırma deseni kullanılarak, katılımcıların verilen üç anahtar sözcüğe ilişkin duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine imkan verilmiştir. Araştırma için geliştirilen kavramlar şunlardır:

1. "Gelecek" (Gençlik geleceği simgeler, üniversitede okumak gelecektir, gelecekteki meslek vb.),

2. "Göç Olgusu" (Tüm deneklerin belirgin ve kendilerinin de farkında oldukları bir göç geçmişi bulunmaktadır),

3. "Toplum" (En genel kavram, ancak hangi toplum/ toplumların baz alındığı, toplumların nasıl nitelendirildikleri vs.).

Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket, demografik bilgiler ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Alanla ilgili literatür taramasından sonra 60 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket, Berlin ve Hannover'de yaşayan otuz dokuz öğrenci üzerinde pilot uygulaması yapılmış, uygulama sonuçlarına bağlı olarak işlevsiz olduğu düşünülen (gereksiz tekrar eden, amaca uygunluğu belirsiz olduğu düşünülen) on yedi soru anketten çıkartılmıştır. Böylece çalışmanın amacına uygun olduğu düşünülen 43 soruluk nihai anket elde edilmiştir.

Çalışmanın geçerliliğini sağlamak için, elde edilen bulgular katılımcılara sunularak elde edilen verilerin onların düşüncelerine uygunluğu kontrol edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Anadil ve İkinci Dile İlişkin Bulgular

Grup tartışmalarına katılan katılımcıların bir kısmı Türkiye'den Almanya'ya çocukluk döneminde göç ettiklerinden okulun ilk yıllarında çok az ya da neredeyse hiç Almanca bilmediklerini belirtmişlerdir. Ancak okullaşma süreci ile Almanca öğrenmeye ve konuşmaya başladıklarını, buna paralel olarak Türkçe'yi unuttuklarını ifade etmişlerdir. Bir bayan katılımcının ifadesine göre sadece aile içinde ve dar akraba çevresinde "Köy Türkçe'si" konuşulmaktadır. Bu katılımcı Türkçe bilgisi konusunda ise şunları ifade etmektedir:

"Ben (Türkçe) iyi yazamıyorum. Birkaç sözcük yazabiliyorum ama kompozisyon, makale ya da Türkçe yazılı sınavlar bana göre değil. Okuyabiliyorum ama! Gerçi Türkçe kitaplar okuyorum ama bazı sözcükleri anlayamıyorum, benim için onlar yabancı sözcük gibiler".

Grup tartışmalarının ilk bölümünde katılımcılar, Almanca konuştukları için bu bölümde Almanca becerileri de incelenmiştir. Katılımcıların tartışma esnasında Almanlardan ayırt edilemeyecek derecede aksansız Almanca konuştukları gözlenmiştir. Buna karşın katılımcıların bir kısmının konuşmalarında Türkçe kavramlara yer verdikleri tespit edilmiştir. Dilbilgisi açısından değerlendirildiğinde ise ifadelerinin ana dili Almanca olanlardan ayırt edilemeyecek kadar kurallı olduğu gözlemlenmiştir. Jest ve mimik açısından

bakıldığında da jest ve mimiklerini yerli yerinde kullandıkları gözlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde üniversitelilerin Almanca becerileri Cummings'in (1987) terminolojisine göre "ikinci dilde tek dillilik" olarak ifade edilebilmektedir.

Rehbein'in (1987) yaptığı araştırma sonuçlarına göre de, göçmen çocukları, daha Almanca'yı tam öğrenmeden anadillerini kaybetmektedirler. Rehbein'in bu tespiti Almanya'da okuyan Türk öğrenciler için de geçerlidir. Grup tartışmalarına katılan bayan bir Türk katılımcının ifadesi bunun çarpıcı bir örneği olarak verilebilir:

"Bizim iki dili konuşabilmemiz, iki dilli olmamızın Almanlar açısından bir değeri bulunmamaktadır. Almanlar için bunun bir değeri yoktur. Onlar bunu bir avantaj olarak görmüyorlar. İyi Almanca konuşuyorsanız ya da Almanca'nızı düzeltirseniz bunu istiyorlar, iyi bir Türkçe bilmeyi dezavantaj olarak görmektedirler."

Anadilin diğer batı dilleri gibi okulda kabul görmemesi, kullanım alanının daralmasına neden olmaktadır. Gerekli anadil dersi almayan çocuklar için Türkçe sadece evde ve arkadaşlarla konuşulan bir dil haline gelmektedir. Bu süreçte birinci dil olma özelliğini kaybeden Türkçe yerine Almanca birinci dil olarak kullanılmaya başlanmaktadır ve söz varlığı da bu dilde gelişmektedir. Türk göçmen çocuklarının kullandıkları dil konusunda Dirim de benzer sonuçlara ulaşmaktadır:

"Standart Türkçe'ye sürekli bir yönelim olsa da Avrupa diasporasındaki Türklerin konuşma dillerinde kısmen Almanca'dan yanlış aktarmaya dayalı, kısmen de Almanca sözcüklerin kendi dillerine entegre edilmesine, sözel basitleştirme stratejilerine ve yerel ağızların etkisine dayalı bugüne kadar marjinal ama buna rağmen sistematik bir gelişim görülmektedir" (Dirim, Auer, 2004, s. 16).

Alman Okul Sisteminde Türkçe, İngilizce ve Fransızca kadar kabul gören bir dil olmadığı için Türkçe eğitimine gerekli hassasiyet gösterilmemektedir. Buna bağlı olarak anadillerini yeterince geliştiremeyen katılımcıların Türkçe'si yerel ağızların tüm özelliklerini içinde barındıran ve standart Türkçe ile pek de ilgisi olmayan bir aile içi veya anne-baba diline dönüşmüştür ya da "ev dili" haline gelmiştir.

Katılımcılara hangi ortamlarda Türkçe konuşuyorsunuz şeklinde sorular soruya verilen cevaplara bakıldığında:

"Evde genelde Türkçe konuşuyorum, ya da Türkiye'de, tatilde olduğumda, doğal olarak. Erkek kardeşlerimle Almanca konuşuyorum. [...] Eğer annemle konuşacak olursam Türkçe konuşuyorum, erkek kardeşimle Almanca. [...] bu otomatik olarak gerçekleşmektedir".

Bir diğer katılımcı aynı soruya şu şekilde cevap vermektedir:

"Annem ve babamla konuşacak olursam Türkçe konuşuyorum. [...] Türk arkadaşlarla istensin istenmesin Almanca konuşulmaktadır. Kavramları Almanca öğrendiğimiz için ve Türkçe'ye çevirmek zor olduğu için bu bize daha kolay gelmektedir".

Üniversiteliler dilin kimlik oluşturmadaki rolünün farkındadırlar. Üniversitelilerin sosyalleşmesi büyük oranda Almanca gerçekleşmektedir:

Dil, entegrasyon için en önemli faktördür. Almanya'ya gelen birinci nesil Almanca'yı hiçbir zaman mükemmel derecede konuşamayacaktır. Bu nesilin çocukları en azından Almanca'ya hâkimler. Bazıları çok iyi bazıları ise yeterli düzeyde konuşmaktadırlar. Dolayısıyla 2. nesilde dil sorun olamaz. Burada kimlik sorunu önemli bir rol oynamaktadır. 2. nesil ve bilhassa okulda başarı gösteremeyenler Türk kimliliklerinde ısrar etmektedirler ve bana göre bunun dışında kalan büyük çoğunluğun kimlik sorunu bulunmamaktadır. Bu gruba dahil olanlar Üniversitede, okulda ve işte ya da Alman toplumuyla sorun yaşamamaktadırlar. Bunlar kanunları ve değerleri bildiklerinden tam uyum sağlamışlardır.

Grup tartışmalarındaki Türkçe konuşmalar dikkate alındığında katılımcıların büyük çoğunluğu (%85) duygu ve düşüncelerini ifade etmede Almanca sözcüklerden faydalanmaktadırlar. Bunun yanında Almanca cümle dilbilgisi kuralları kullanılarak, yani Almanca'nın sentaksı kullanılarak Türkçe konuşulmaya çalışılmaktadır. Bu cümleler Türkçe sözcüklerden oluşuyor olsa da Türkçe'nin sentaksına uymamaktadırlar. Hem dilbilgisi açısından hem de söz varlığı açısından Almanca'nın bu kişilerde birinci dil olduğu sonucuna varmak mümkündür. Konuşmacı zihninde almanca kurguladığı düşünceyi adeta çeviri yaparak Türkçeleştirmektedir. Bu görüş grup tartışmalarında katılımcıların uygun Türkçe sözcük aramada birbirlerine yardım ettiklerini, uygun sözcük bulunamadığında Türkçe cümle içerisine Almanca sözcük kullandıkları gözlemleriyle desteklenmektedir.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi üniversitelilerin anadilleri olan Türkçe'yi günlük iletişimde kullandıkları anlaşılmaktadır. Türkçe sözlü iletişim

becerisi bilhassa Alman bilim adamları tarafından iki dillilik olarak tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu durumu Gogolin (2002) "iletişimsel çok dillilik" ya da "yaşantısal iki dillilik" olarak açıklamakta ve tanımlamaktadır. Ancak bu sözel beceri, Cummins'in ifade ettiği akademik-bilişsel düzeyden çok uzaktır. Sonuçta da Türk gençleri ana dilinde okuyamaz ve yazamaz durumundadırlar. Okulda, toplumsal hayatta kullanılmadığı ve yaşam alanı bulamadığı için Türkçe bilgileri gittikçe tasfiye edilmektedir. Katılımcılar her iki dili yerine göre – aile içinde, arkadaşlar arasında, üniversitede – günlük yaşantılarında bilinçli olarak kullanmaktadırlar. Türkçe artık bu hali ile üniversitelilerin de belirttiği gibi "ev dili, anne baba ile konuşulan dil ya da duyguların ve hislerin dili" haline gelmiştir.

Uyuma (Entegrasyon) İlişkin Bulgular

Uyumun nesnel göstergelerinden bir tanesi içinde yaşanılan ülkenin pasaportuna sahip olmaktır. Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu (% 59) Alman vatandaşlığına sahip, (% 9) başvurmuş ya da başvurmak istemektedir. Sadece % 13'ü Alman vatandaşlığına ilgi duymadığını ifade etmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu yaşam ve çalışma ile ilgili geleceklerini Almanya'da (% 75) görürken, % 18'lik bir grup ise gelecek planlarında hem Almanya hem de Türkiye seçeneklerine yer vermişlerdir .

Katılımcılar entegrasyonun tüm alanlarda birden olmadığını, farklı alan ve sektörlere bağlı olarak gerçekleştiğini vurgulamışlardır (alanlara bağlı uyum). Burada "Alman toplumuna ait olma/dahil olma" diye nitelendirebileceğimiz ve daha ziyade mantıki anlamdaki entegrasyon vurgusu bariz olarak ifade edilmektedir. Alman toplumu tarafından birey olarak kabul edilmeme ve yabancı olarak tanımlanma, ait olma duygusu üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılar bu duygularını şu ifadelerle yansıtmışlardır: "Alman olarak kabul edilmiyoruz", "insan sürekli 'yabancı' kalıyor."

Katılımcılara yazdırılan kompozisyonlar irdelendiğinde, çoğunluğunun "Almanya – Türkiye" ve "Alman ve Türk kültürü" ikilemi konu edildiği tespit edilmiştir. Genellemelerin yanında sıklıkla detaya inen eleştirisel ifadelere de rastlanmaktadır. Bu düşünceleri yansıtan ifadelerin örnekleri: "Almanya'da yan yana varolan/yaşayan bir çok toplum bulunmaktadır...Paralel toplumlar (!) ... Alman toprakları üzerinde tek bir toplumun varlığı iddia edilemez...bilhassa

birbirinden tamamıyla ve her yönüyle farklı iki toplum..., kültürlerin karşılıklı tanışmaları ve karışmalarıyla yeni bir 'Alman kültürü' ortaya çıkacaktır." olarak göze çarpmaktadır.

Deneklerin "Alman" toplumuna karşı tutumlarında kayda değer çelişkiler görülmektedir. Bir katılımcı bu durumu şu ifadelerle yansıtmaktadır: "Satır aralarında vurgulandığı üzere sadece bir toplumda değil de, bir çok toplumda (!) yaşıyorum ve bu kompozisyon kapsamında ikisini ön plana çıkarmak istiyorum: Alman ve Türk (toplumu) ya da Türk-Alman (!). Her iki toplumu ben Alman toplumu olarak hissetmiyorum (eğer öyle olsaydı, bunun doğal sonucu olarak ben kendimi Alman olarak nitelendirmem gerekir ki, bende böyle bir his yok), daha ziyade federal cumhuriyet... ben her iki (!) toplumda yaşıyorum (başka bir seçimimde yok zaten, çünkü insan kendi kabuğundan sıyrılamıyor), kendimi birinin ya da diğerinin bir parçası olarak algılayıp algılamadığım konusunda emin değilim".

Çalışmada ortaya konulan entegrasyon tanımı ("ait olma", "birlikte olma") önem kazanmaktadır, sorgulamamış olmasına rağmen öğrenciler bu konuda görüşlerini dile getirmişlerdir. Entegrasyon teması "kimlik" ya da kendini algılama, başkaları tarafından algılanmadan ayrı ele alınmamaktadır. Aşağıdaki pasajda "entegrasyonun" bir kollektif (!) anlayış içerisinde bireysel (!) bir süreç olduğunu ve farklı bir yol izleyebileceğini öğrencinin kendini değerlendirmesinden anlaşılmaktadır:

"Bu göçmenlerin ve onların torunlarının gerçek entegrasyonun olabileceğine artık ben inanmıyorum. Hali hazırda Türk azınlığı sayıca büyük olmasına karşın, dili öğrenmek için çaba gösterilmesini gerektirecek bir özenti de bulunmamaktadır... göçmen olma, Almanya'yı yeni vatan edinme bilinci gelişmemiş ... benim bireysel olarak hiç algılamadığım halde sıklıkla göçmenlerin...bir iç çatışma yaşadıkları duyulmaktadır. Benim için kesin olan şudur: Ben Türküm ve Almanya'da yaşıyorum, ne birinci ne de ikinci durumun bunun hep böyle kalacağı konusunda beni bağlamıyor."

Sıklıkla alıntılanan ve tartışılan "entegrasyon sorunu" aşağıdaki cümlede net bir şekilde vurgulanmaktadır: "Sorun entegrasyonun olumsuz gerçekleşmesi değil, esas sorun iş bulmada yaşanılan zorluklardır." Ya da soruna eleştirel yaklaşılmaktadır: "Sürekli entegrasyondan söz ediliyor, ancak insanlar entegrasyonun ne olduğu konusunda bir türlü aydınlatılmamışlardır.

"Dışlanma" Kavramı ile İlgili Bulgular

Anketlere bakıldığında katılımcıların çoğunluğu eğitim hayatlarında dışlanmayla karşı karşıya kaldıkları görülmüştür. Katılımcıların %59'u okul döneminde (ilkokuldan liseyi kapsayan süreç), %16'sı ise üniversite döneminde dışlanma ile karşı karşıya kaldığını ifade etmişlerdir. Dışlanma seçeneğine verilen bazı seçilmiş cevaplar dışlanmanın şekli hakkında fikir vermektedir:

"Benim tipik "Türk" görüntümden dolayı bana binlerce (çoğunlukla saçma, gerçek meraktan kaynaklanmayan) soru yönelttiler. Ancak gösterdiğim başarıdan dolayı (maalesef sadece bu yüzden) iyi durumdaydım".

Kurumsal dışlanma açısından bakıldığında ise katılımcıların okul sisteminde kendini gösteren ve yabancı öğrencilerin başarısızlığında büyük öneme sahip olduğu düşünülen (Gomolla ve Radke, 2002) kurumsal dışlanmaya yönelik olaylara çok az değinmişlerdir.

Dışlanma konusuna grup tartışmalarında da değinilmiştir. Katılımcılar yaşanılanları genelleme eğiliminde bulunmadan, yaşadıkları bazı olayları o olaya bağlı olarak şu örneklerle değerlendirmektedirler: "İnsana birçok durumda yardımcı olan ve zor anında yanında bulunan Almanların olduğunu da söylemek gerekiyor. Bunu ifade etmeliyim ...", "konuya göreceli olarak yaklaşmak gerekiyor", "Bana göre bir Türk veya Kürt ya da diğer bir milletten olan biri eğer dışlanmayla karşı karşıya kalıyorsa, bu genellikle okulda ve aynı zamanda okuldaki diğer öğrenciler tarafından yapılmaktadır."

Dışlanma konusu kompozisyonlarda ise şu şekilde dile getirilmektedir:

"İki yaşımdan beri Almanya'dayım. Çocukluk yıllarımda Alman toplumu ile ilgili hiçbir sorun yaşamadım. Tüm çocuklar gibi bende ana okuluna (Kindergarten) gittim ve on iki yaşıma kadar sadece Alman arkadaşlarım vardı....ama yaşım büyüdükçe sorunlarda oluşmaya başladı. Örneğin yedinci sınıfta bazı öğrenciler yabancılara karşıydılar ve ben bunu her gün duymak zorunda kalıyordum. Hatta okuldaki bazı öğretmenler (!) yabancılara karşıydı. Öğretmenin biri bana, "sen diğer yabancılar gibi Haupschuleye gitmelisin, Gmnasiuma değil" dedi. (!)

Öğretmenler göç geçmişine sahip kız ve erkek öğrencilerin bir çok alanda eksikliklerinin olduğu anlayışına sahipler. Dışlanma deneyimleri sadece okul ile (diğer öğrenciler, öğretmenler) sınırlı olmayıp, aynı zamanda (sorgulanmamış olmasına rağmen !) günlük yaşantıda da karşı karşıya kalınan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır:

"Göç geçmişim ya da aldığım terbiyeden dolayı sıklıkla yanlış anlaşılıyorum ya da bu özelliklerim kabul edilmemektedir. Yıllardır sahip olduğum Alman vatandaşlığı da bu durumun değişmesine bir katkı sağlamamaktadır. Ben Almanya'da 'yabancıyım' ve yabancı olarak kalacağım. Beter olan aynı durumun Türkiye içinde geçerli olması. Orada da bana 'yabancı' damgası vurulmaktadır".

Bir çok katılımcı kendini "Türk Karışım vatandaş" (Türkische Mixbürger); "Türkçe hisseden, Almanca düşünen"; diğerleri de kendilerini "yarım Alman" olarak tanımlamaktadırlar. Diğer bir grup ise akılcı olarak kendilerini "göçmen nesile ait", "üçüncü nesile ait" veya "işçi çocuğu" olarak nitelemektedirler. Bir başka katılımcı: "Her iki toplumdan da ... bir şeyler aldığıma göre, bir şekilde kombine ettiğim (!) anlamına gelmektedir. İronik olarak bakıldığında ben bu anlayışa göre hem Teuschin' ya da Dürkin'im" (ne Almanım ne de Türküm anlamında kullanılmaktadır). Bir çoğu da şu soruyu sormaktadır: "Ben burada doğduğuma göre, ben daha ziyade Alman mıyım? Evde bir Türk gibi yetiştirildim. O zaman ben daha ziyade Türk müyüm?... Her ikisi (!) olduğumu öğrendim".

Sosyo-Kültürel Yetiler ile İlgili Bulgular

Sosyo-Kültürel yetilere yönelik verilen cevaplarda katılımcılar çok kültürlü sosyal ortamlarda daha rahat olduklarını (% 62), bu tarz ortamları tercih ettiklerini ve benzer ortamlarda daha kolay iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Ancak katılımcılar iki dilli ve çok kültürlü olmalarına bağlı gelişen empati becerisi ve hoşgörü kültürünün, tek kültürlü yetişen Alman ve Türklere göre daha nitelikli kıldığını yeterince fark edemedikleri gözlenmiştir. Benzer bir sonuca Settelmeyer ve diğerlerinin Federal Meslek Eğitim Enstitüsünde çalışan gençlere yönelik yaptıkları çalışmada varılmıştır (Berlin, 2006): "Çalışmaya katılan gençler bu yetilere yönelik iş yaşantısından somut örnekler vermeleri konusunda yapılan doğrudan ve yönlendirici sorulara cevap vermekte zorlandılar".

Anket sonuçlarından sorgulanan Türk üniversitelilerin iç çatışma yaşamadıkları "iki sandalye arasında" olmadıkları, daha ziyade kompetan ve kendine güvenen, iki farklı sandalyede oturan, hatta "üçünü bir sandalyede" oturduklarına dair sayısız veri bulunmaktadır: Onlar kültürel dışa vurumlarını ihtiyaçlarına uygun olarak oluşturan, kendilerine göre "doğru" dilde konuşan,

anne babadan "bağımsız olarak" kendi deneyimlerini oluşturan, dinlerini terk etmeden Almanya'nın toplumsal yaşayışına uyarlanmış bir şekilde dinlerini yaşayan ve tek kültürlü sosyalleşen gençlerle daha az beraber olan bir grubu teşkil etmektedirler. Diğer bir deyişle; araştırılan gençler toplumsal yaşamın sınırları içerisinde uyum gösteren ve aynı zamanda kökenlerinin bilincinde olan bir modernleşme süreci geçirmektedirler.

Kimlik oluşturma süreçleri: Özellikle 70' li yıllardan itibaren kimlik kavramı tekrar ön plana çıkmış ve değişik insan bilimlerinin dikkatini çekmiştir. Günümüzde yaşanan toplumsal değişmeye de bakıldığında kimlik oluşturmayla ilgili sürekli yeni tanımlamalar yapılmaktadır. "Sosyal olarak dünyayı uzun süre dengede tutan eski kimlikler yıkılarak yarının modern bireylerini bütüncül bir özne olarak tanımlayan yeni kimliklere yerini bırakmaktadır" (Hall 1999, s. 393). Yeni kimlik oluşturma süreçlerini anlayabilmek için hibrit kimlik (bkz. E. Bronfen, 1997), Patchwork-kimlik (bkz. Kreupp 2002 ve diğerleri) veya transkültürel kimlik (Hauenschild/Wulfmeyer, 2005) gibi kavramlar kullanılmalıdır.

Grup tartışmalarından elde edilen en önemli bulgulardan biri araştırmaya katılan üniversitelilerin çok yaratıcı kimlik türlerini ortaya çıkarmaları ve kimlikle ilgili kesin hükümlerden kaçınmalarıdır. Bu kişiler kimliği hayat hikâyesine veya yaşam dönemlerine ve mekana bağlı değişebilir 'dinamik bir kategori' olarak algılamaktadırlar. Üniversiteliler çok katmanlı ve çerçevesini aşmış özgün kimliklerini eksiklik olarak değil de, gelişme ve fırsat olarak görmektedirler: Bir erkek katılımcı, "her iki kimliği içimde birleştirdiğim için kendimle gurur duyuyorum" derken bir kız katılımcı "Biz her iki kimliği birleştirmek durumundayız... bu farklı iki kimliği bütünleştirmek yıllarca sürdü" demektedir. Bir başka katılımcı ise "ben bunu başardım" ya da "her ikisi olduğumu öğrendim" diyerek kimliğin yani kültürün bu şekilde kavranmasının temel nedeni, onun prensip olarak bir kurgusal özelliği, süreçselliği ve tamamlanmamış olma özelliğini vurgulamaktadır.

Katılımcılar kendilerini algılamalarına yönelik sorular karşısında ise şunları ifade etmişlerdir: "Ben artık olduğum gibi olmamı bir avantaj olarak değerlendirmekteyim. Diğer yabancıların benzer sorunlarını daha iyi anlayabiliyorum. Farklı insanlara değişik açılardan bakma fırsatı veriyor insana... İki dilli yetişme gerçeğini ben bilhassa geleceğim için büyük bir avantaj olarak görmekteyim." Ya da: "Müslüman toplumundan çıkmamdan dolayı ve 'Alman' toplumuna az çok da olsa uyum sağlamayı başarmış olmam

her iki toplumun olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirme imkanına sahibim."

Bilhassa iki dillilik ve bunun yetilerin gelişimine katkısı üniversiteliler tarafından özellikle vurgulanmaktadır: "Burada konu sadece iki dilli yetişmek ve her iki dilde kendini 'evinde hissetme' değil...insana iki dünyanın kapılarının açılması...dil ile oluşan farklı bakışlar... sayesinde daha zengin(!) bir birikim edinmemize ve dolayısıyla daha nitelikli (!) olma imkanını elde etmiş bulunmaktayız." "Göçmen kökenli olmak" paha biçilmez bir bilgi kaynağı olarak ortaya konmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada Alman üniversitelerinde okuyan Türk üniversitelilerin sosyo-kültürel yetileri, farklı ölçme araçları kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan elde edilen bulgulardan en önemlisi Alman Eğitim Sisteminde en başarısız grubu temsil eden Türk öğrencilerin (Bkz. Pisa Sonuçları, 2003) gerekli öğretmen ve aile desteği verildiğinde üniversitelerde okuyabilme yeterliliği olan Abitur yapabildikleri ve üniversitede okumaları olmuştur. Literatürde kimlik çatışması yaşayan, iki sandalye arasına sıkışmış gibi nitelenen grubun her iki kültürü çok iyi bilen, iki dilli ve çok kültürlü olma özellikleri ile bugün Avrupa ve ülkemizde aranılan niteliklere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Yaşadıkları ülkenin sorunlarını bilen, Alman vatandaşlığına sahip ama kendini Alman görmeyen bu grup her iki kültürün sentezini oluşturmaktadırlar. Almanya'da sosyalleşen bu grup dışlanma ile karşı karşıya kalsa da dışlanmaya karşı kendini savunabilecek ve etkilenmeyecek bir kimlik geliştirmişlerdir. Katılımcılarda uyum sorunu gözükmese de, kendileri gibi göç geçmişi bulanan bireylerin olduğu ortamlarda kendilerini daha rahat hissettiklerini ifade etmişlerdir. Anadilleri okulda desteklenmeyen öğrencilerin anadillerinin düşünce kalıplarından uzaklaştıkları, Almanca'nın anadilleri olan Türkçe'nin yerine geçen birinci dil haline geldiği ve yine bu dilde düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bu sürecin devam etmesi durumunda bir iki nesil sonra Türkçe'lerinin tamamen kaybolma riski bulunduğundan öğrencilerin okulda mutlaka Türkçe anadil dersi almaları gerekmektedir. Bu derslerin verilebilmesi için Türk Milli Eğitimi, Alman okullarına daha nitelikli öğretmenler görevlendirmeli ve Alman makamları ile işbirliğine gitmelidir.

Kaynakça

Auer, P. Dirim, I. (2004). *Türkisch sprechen nicht nur die Türken.* Berlin: de Gruyter.

Auernheimer, G. (1988). *Der sogenannte Kulturkonflikt. Oreinetierungsprobleme auslaendischer Jugendlicher.* Frankfurt: Campus Verlag.

Beck-Gernsheim, E: (2004). *Wir und die Anderen. Vom Blick der Deutschen auf Migranten und Minderheiten.* Frankfurt/Main: Suhrkamp.

Bohnsack, R. (1996). Gruppendiskussionen. Neue Wege einer klassischen Methode. In: *Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie*, Jg. 16, 1996, s. 323 –326.

Bronfen, E. u.a. (Hg) .(1997). *Hybride Kulturen. Beiträge zur anglo-amerikanischen Multikulturalismusdebatte.* Tübingen, Stauffenburg.

Hall, S. (1999). *Kulturelle Identität und Globalisierung.* In: Hörning, K.H./ Winter, R. (Hg.): Widerspenstige Kulturen. Cultural Studies als Herausforderung. Frankfurt/M. S. 393-441.

Hauenschild, K. Wulfmeyer, M. (2005) *Transkulturelle Identitaet* – ein Forschungsprojekt.

Datta, A. (Yayınlayan).. *Transkulturalität und Identität.* s. 183-201 Frankfurt: IKO

Keupp, H./ Ahbe, T./ Gmür, W./ Höfer, R. /Kraus, W./ Mitzscherlich, B. /Straus, F.: (2002) *Identitätskonstruktionen. Das Patchwork der Identitäten in der Spätmoderne.* 2. Baskı. Reinbek: Rowohlt.

Loos, P./ Schäffer, B.: (2001) *Das Gruppendiskussionsverfahren.* Opladen: Leske+Budrich.

Merton, R. K.; Kendall P. L.: (1946) The Focused Interview. American Journal of Sociology, 51. , p. 541-557.

Cummins, J. : (1989) Language Development and Akademic Learning. In: Malavé L. M. / Duquette, G. (Hrsg.): *Language, Culture & Cognition.* Clevedon: Multulingual Matters Ltd..

Gogolin, I.: (1988) *Erziehungsstil Zweissprachigkeit. Konturen eines sprachpaedagogischen konzepts für die multikulturelle Schule.* Hamburg: Bergmann & Helbig.

Gogolin, Ingrid: (2000) *Migration, gesellschaftliche Differenzierung und Bildung: Resultate des Forschungsschwerpunktprogramms* FABER, Opladen

Gomolla, M., Radke, F. O. (2002). *Institutionelle Diskriminierung.* Opladen: Leske+Budrich.

Gomolla, M./Radtke, O.: (2002) *Institutionelle Diskriminierung: die Herstellung ethnischer Differenz in der Schule,* Opladen

Griese, H.: (2002) *Was ist eigentlich das Problem am Ausländerproblem? Über die soziale Durchschlagskraft ideologischer Konstrukte.* Frankfurt/Main

Keim, S.: (2003) *"So richtig deutsch wird man nie sein ..." – Junge Migrantinnen und Migranten in Deutschland. Zwischen Integration und Ausgrenzung*. Frankfurt / London

Meier-Braun, K. H. (2002). *Deutschland Einwanderungsland*. Frankfurt: Suhrkamp.

Rehbein, J. (1987). Sprachloyalität in der Bundesrepublik? Ausländische Kinder zwischen Sprachverlust und zweisprachiger Erziehung. AzM 26.

Settelmeyer, A.: (2006). Berufliche Bildung von Jugendlichen und Erwachsenen mit Migrationshintergrund. In: *Kompetenzen stärken, Qualifikationen verbessern, Potenziale nutzen*. Fachtagung der Friedrich-Ebert-Stiftung und des Bundesinstituts für Berufsbildung. Berlin.